

У квітні-травні 1919 року влада в УРСР, як центральна, так і місцева, була організована відповідно до Конституції. На цьому остаточно оформилася радянська форма державності України – УРСР. Вся влада фактично належала КП(б)У, яка через ревкоми, ЧК, комбіді формувала “державне” прикриття у формі Рад.

Новак Катерина Михайлівна
здобувач кафедри кримінального права №2
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

ОСНОВНІ ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УСРР 1922 р.

1. Перехід радянської України до мирного будівництва у зв'язку з впровадженням нової економічної політики вимагав правового закріплення і забезпечення нових суспільних відносин, які насаджувалися радянською владою. Це знайшло своє відображення в низці кодексів, які були прийняті впродовж 1922-1923 рр. Одним із них був Кримінальний кодекс УСРР (далі – КК), який затвердив Всеукраїнський ЦВК 23 серпня 1922 року. В його основі лежав КК РСФРР 1922 р.

КК УСРР складався з загальної, особливої частин, які поділялися на 227 статей. Кодекс мав певні особливості.

2. Перш за все звертала на себе увагу первісність захисту держави, а не громадянина. Це яскраво проявлялось вже в перших статтях КК. Так, в ст. 6 давалося визначення поняття злочину: «всяка суспільно-небезпечна дія або бездіяльність, що загрожує основам радянського ладу і правопорядку, встановленому робітничо-селянською владою на перехідний до комуністичного ладу період часу». Як бачимо, визначення було ідеологізоване. Про примат держави над громадянином свідчить і завдання КК, який проголошував «правовий захист держави трудящих від злочинів і від суспільно-небезпечних елементів». До того ж призначення покарання здійснювалося судовими органами на основі “соціалістичної правосвідомості” з дотриманням керівних начал і статей КК УСРР. При цьому обов'язково повинні були враховуватися ступінь і характер небезпеки як самого злочинця, так і скоєного ним злочину, для чого вивчалися обставини злочину, особа злочинця, мотиви і причини злочину. Такий підхід залишив первинність правосвідомості по відношенню до закону, що давало каральним органам можливість в достатній мірі вільно трактувати статті КК, зокрема, відносно класифікації злочинів і призначення суворості покарання. Про першочергове забезпечення захисту держави свідчить розташування глав кодексу. Так, норми про види злочинів визначалися в такому порядку: державні (контрреволюційні і проти порядку управління); посадові, порушення правил про відокремлення церкви від держави; господарські; злочини проти життя, здоров'я, свободи і гідності особи; майнові; військові; порушення правил, що охороняють народне здоров'я, громадську безпеку і громадський порядок.

3. КК містив цілий арсенал доволі радикальних заходів захисту держави від суспільно-небезпечних дій. Він встановив, що кара є заходом оборонним і повинна

бути доцільною. Щодо найбільш небезпечних злочинів КК визначив найнижчу межу покарання, яку суд не міг пом'якшувати; по всіх інших злочинах вказувалася лише найвища межа покарання. КК встановив перелік видів покарань (ст. 32): вигнання з меж УСРР на термін або безстроково; позбавлення волі зі строгою ізоляцією або без неї; примусові роботи без утримання під вартою; умовне засудження; повна або часткова конфіскація майна; штраф; ураження прав; звільнення з посади; громадський осуд; покладання обов'язку загладити шкоду. Іншою особливістю Кодексу була дуже суперечлива система покарання – був сильно занижений максимальний термін ув'язнення. Спочатку планувалося встановити максимальний термін позбавлення волі в 5 років, а мінімальний — в 6 місяців. За межами переліку стояла така міра покарання, як смертна кара у вигляді розстрілу (ст. 33). Вона формально не була включена в систему покарань кодексу, оскільки вважалося, що її застосування повинне носити винятковий і тимчасовий характер. Розстріл не застосовувався до неповнолітніх, вагітних жінок, а також коли з часу вчинення злочину минуло 5 і більше років. Слід відмітити, що розстріл застосовувався виключно ревтрибуналами.

4. КК містив положення про аналогію закону. Так, у ст. 10 зазначалося: «у разі відсутності в Кримінальному кодексі прямих вказівок на окремі види злочинів покарання або інші міри соціального захисту застосовуються згідно з статтями Кримінального кодексу, що передбачають найбільш схожі за важливістю і родом злочини, з дотриманням правил Загальної частини цього Кодексу». В радянській науці необхідність такої аналогії пояснювалась умовами «гострої класової боротьби і систематичних посягань повалених, але остаточно не знищених експлуататорських класів на основі радянського ладу і революційного правопорядку». Таким чином, судьям фактично надавалася можливість, керуючись принципом аналогії, визнавати злочинними будь-яке діяння, яке можна було углядіти в поведінці так званих «класових антагоністів».

5. Особливістю КК став принцип зворотної сили закону.

6. Після створення СРСР 31 жовтня 1924 р. були затверджені «Основні начала кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік», акт, що доповнював Загальну частину. Це був загальносоюзний кримінальний закон. Але принципових змін до політики в галузі кримінального права він не вніс. Влада, як і раніше, робила відмінність між злочинами, «спрямованими проти основ радянського ладу», і усіма іншими. По відношенню до перших, окрім покарання за конкретні дії, до «контрреволюціонерів» застосовувалися «заходи соціального захисту»: покарання могло послідувати за приналежність до визначеної потенційно небезпечною для більшовицької влади соціальної групі.

Закладена Кримінальним кодексом УСРР 1922 року ідея примату держави по відношенню до суспільства проходить червоною стрічкою через радянське законодавство та простежується в наступних кримінальних кодексах УРСР, прийнятих за часів радянської влади.